

ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА У США: ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто філософсько-педагогічні аспекти трансформації діяльності вчителя іноземних мов на початку XXI століття. Автор звертається до вивчення досвіду США на матеріалі освітніх стандартів.

Метою статті є аналіз шляхів трансформації діяльності вчителя іноземних мов в умовах інформаційного суспільства з позиції філософії і порівняльної педагогіки.

Інформаційне суспільство стає реальністю XXI століття. Людство, виходячи за межі економічної цивілізації, поступово набуває нового статусу – статусу соціуму, побудованого на інформації та знаннях. Умовою формування такого суспільства, на думку В.Л. Іноземцева, є реорганізація людських цінностей не стільки під впливом традиційних матеріальних мотивів, скільки постматеріальних, коли в результаті технічного прогресу ідеали суспільства масового споживання вже не приваблюють значну частку населення [1: 5].

Слід відзначити, що принципові зміни в останні десятиріччя відбулися не тільки у матеріальному виробництві, а й у самій праці як його глибинній основі. По-перше, швидко змінюється система мотивації людської діяльності: вона більше не зводиться до утилітарної мети отримання матеріальної винагороди, а найбільш значущими факторами мотивації стають задоволення, яке отримується безпосередньо від самої діяльності, зв'язані з нею можливості самовираження і самовдосконалення, а також суспільне визнання. Визнаючи вслід за А. Маршаллом працю як будь-яке розумове або фізичне зусилля, яке робиться частково або цілком з метою досягти певного результату, не враховуючи задоволення, яке отримується безпосередньо від виконаної роботи [2: 126], західні філософи і соціологи відзначають, що новий, понадутилітарно вмотивований тип діяльності слід розглядати вже не як працю, а як творчість. Такий підхід останнім часом знаходить підтримку й українських дослідників (С.О. Сисоева, В.В. Осадчий, В.О. Кудін та ін.), по-друге, змінюється не тільки мотивація, а й цілі діяльності. Цей аспект проблеми особливо широко коментується на Заході прибічниками теорії постіндустріального суспільства: відзначено певне протиставлення цілей спілкування цілям виробництва (Д. Белл), цілей самовдосконалення – вдосконаленню матеріальних благ (Ф. Нюрнбергер), цілей задоволення внутрішніх потреб – прагненню до матеріальної винагороди (М. Елвессон) [1: 48].

Сучасна діяльність дійсно суттєво відрізняється від праці у XIX столітті, отже, не слід недооцінювати ту роль, яку відіграють самовдосконалення і самореалізація особистості в ролі як мотиву, так і цілі діяльності на Заході. Творчий характер сучасної діяльності має велике значення для пояснення сучасного рівня виробництва і рівня життя в найбільш розвинутих країнах. Поняття творчості трактувалося філософами і соціологами по-різному: як необхідна умова для розвитку матерії; виникнення нових форм, як форма трудової діяльності; як форма створення нового безвідносно до матеріальної форми такого об'єкта – чи то продукт або знання; як процес, у якому отримує свою реалізацію внутрішній спонукальний мотив діяльності; як світогляд, нестандартне ставлення людини до дійсності [1: 92].

На нашу думку, розуміння творчості як процесу є найбільш комплексним. У цьому випадку творчість ототожнюється з діяльністю як активною взаємодією з навколишнім світом, у ході якого людина виступає як суб'єкт, який цілеспрямовано впливає на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби. Така діяльність є цілком індивідуальною як за мотивацією і засобами втілення, так і за результатами. Б. Поршнев вважає, що творчість, разом з перед трудовою інстинктивною діяльністю і працею, входить до складу завершеної діалектичної тріади [1: 269]. Від праці творчість наслідує усвідомлений характер діяльності, а від передтрудова активності – внутрішній тип мотивації. Синтезуючи ці якості, творчість являє собою найбільш досконалий з наразі відомих типів людської діяльності.

Перехід від праці до творчості, особливо якщо він відбувається у широких масштабах, не може не змінити всю систему суспільних відносин.

Питання про те, який тип активності приходить на зміну праці в галузі освіти і як цей новий процес та його результати можуть бути описані в педагогічній науці, стає досить **актуальним**.

Об'єктом дослідження обрано процес змін у галузі професійної підготовки вчителів у XXI столітті.

Предметом дослідження є аналіз особливостей сучасної підготовки вчителів іноземних мов у США з урахуванням філософсько-педагогічного аспекту.

У другій половині XX століття на розвиток освітньої діяльності впливала низка основних соціальних факторів. По-перше, в умовах високого рівня життя значної частини населення розвинутих країн, прагнення до вдосконалення власної особистості стало домінувати у системі цінностей усе більшої і більшої кількості людей. По-друге, розвиток нових виробничих форм, які вимагають засвоєння все більшої кількості інформації, викликає нагальну потребу у постійному підвищенні освітнього рівня і накопиченні нових знань, що поступово перетворює цей процес у такий, що саморозгортається. По-третє, у суспільстві, яке засноване на найбільш досконалих виробничих методах, володіння інформацією та здатність продукувати нові знання стають сьогодні таким же важливим джерелом соціального визнання, яким була в умовах індустріального суспільства власність на матеріальні блага [3: 48].

Зазначені вище процеси відповідальні й за трансформацію характеру професійної діяльності вчителя. Згідно з Концепцією загальної середньої освіти, домінантою стає підготовка педагога, діяльність якого не обмежується викладанням власного предмета, фахівця, здатного до здійснення міждисциплінарних зв'язків, який усвідомлює

значущість професійних знань у контексті соціокультурного простору. Важливим є його вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. З огляду на мовну ситуацію в освітньому просторі України педагог повинен уміти працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, підручників, змісту, форм навчання тощо [4: 9]. У цій концепції також відзначає, що оскільки в контексті інформатизації освіти центром тяжіння стає учень (студент), який активно вибудовує свій навчальний процес, важливою функцією викладача є його вміння сприяти учням в ефективному і творчому освоєнні інформації, в розвитку критичного осмислення здобутої інформації.

Усе це вимагає кардинальних змін у первинній і післядипломній освіті вчителя, більш глибокого осмислення сутності та характеру двох взаємопов'язаних складових її основи – традиційної та інноваційної. Традиційна складова розглядається дослідниками як основні знання, давно відомі та перевірені на практиці, без засвоєння яких неможливо зрозуміти нове, тим більше професійно вдосконалювати [5: 168]. У реформі вищої школи, зокрема, йдеться про утвердження фундаментальності педагогічної освіти, гармонізацію в ній науково-предметних і світоглядно-методологічних, дидактичних, психологічних знань, що дозволить фахівцю виробити професійні цінності, оволодіти сучасним інструментарієм вивчення особистості дитини. Але акценти у підготовці вчителя мають бути перенесені з вивчення стандартних, інваріантних станів на інноваційну складову освіти вчителя, а саме на механізми оволодіння новим, прилучення до перспективних моделей педагогічного досвіду і набуття власного в широкій і різноманітній практиці.

Принципових змін вимагає і професійна підготовка вчителів іноземних мов до діяльності в умовах інформаційного суспільства. Розширення кола вивчення іноземних мов, перерозподіл змісту мовної освіти, формування комунікативної компетентності учнів, налаштованої на діалог культур, – ці та інші задачі зможуть вирішити тільки професійно творчі педагоги. Цікавим у цьому контексті уявляється досвід США як країни, в якій швидкими темпами відбувається переосмислення ставлення до вивчення іноземних мов – від непопулярності володіння будь-якою мовою, крім англійської, до усвідомлення необхідності краще зрозуміти світ ХХІ століття через мови, культури і підвищити конкурентоспроможність на світових теренах. На цьому наголошується в заяві Рода Пейджа, секретаря з питань освіти уряду США [6].

За останні два десятиліття у США з'явилися і набули чинності такі важливі для підготовки вчителів іноземних мов концепції: вкладання як прийняття рішень; поняття "прихованої" педагогіки і куракулуму; співвідношення контексту (що вивчається) і методики (як вивчається); теорія Крашена про засвоєння іноземної другої мови; теорія множинних здібностей Г. Гарднера; роль соціокультурної компетенції у засвоєнні іноземної мови; технології критичного креативного мислення та інші.

У результаті в професійній спільноті вчителів іноземних мов розвинулися очікування щодо того, що учні повинні знати і вміти, вивчаючи іноземну мову, та які знання і вміння мають демонструвати вчителі іноземних мов на різних етапах педагогічної діяльності. Починаючи з 1999 року, згадані очікування оформилися у низку стандартів щодо вивчення і викладання іноземних мов, а також підготовки вчителів іноземних мов (див. таблицю 1).

Стандарти у вивченні іноземних мов у ХХІ столітті передбачають: 1) формування комунікативної компетенції через розвиток міжособистісних, інтерактивних і презентаційних мовленнєвих умінь; 2) формування соціокультурної компетенції через розуміння різних аспектів культури країни, мова якої вивчається; 3) розвиток міждисциплінарних зв'язків та інформаційної культури засобами іноземної мови; 4) порівняльний аналіз іноземної мови і культури з рідною; 5) участь у діяльності багатомовної спільноти у школі і поза школою, а також готовність до освіти впродовж життя засобами іноземної мови.

Щоб допомогти учням досягти такого високого рівня володіння іноземною мовою, суспільству потрібні висококваліфіковані вчителі, які не тільки самі як користувачі мови відповідають цим стандартам, але й мають достатні та необхідні професійно-педагогічні знання, вміння і досвід викладання іноземної мови в контексті сучасних вимог.

Таблиця 1

Стандарти у вивченні і викладанні іноземних мов у США

Учні, які вивчають іноземну мову	Стандарти у вивченні іноземних мов у ХХІ столітті (1999 р.)
Майбутні вчителі іноземних мов	Стандарти щодо програми підготовки майбутніх учителів іноземних мов, розроблені Американськими Радами з питань викладання іноземних мов (ACTFL) (2002 р.)
Вчителі іноземних мов (початківці)	Стандарти для ліцензування вчителів іноземних мов – стажерів, розроблені INTASC (2002 р.)
Вчителі іноземних мов (досвідчені)	Стандарти щодо викладання іноземних мов, розроблені NBPTS (2001 р.)

Згідно зі стандартами щодо програми підготовки майбутніх учителів іноземних мов, кожен студент має продемонструвати знання, вміння та досвід за такими компонентами: 1) розвиток іншомовної комунікативної компетенції у всіх сферах спілкування; 2) знання в галузі лінгвістики, культури і літератури; 3) знання сучасної методики викладання іноземних мов і розвиток методичних умінь; 4) професійно-методичні вміння, набуті під час пасивної та активної педагогічної практики; 5) досвід використання технічних засобів навчання, у тому числі інформаційно-комунікаційних технологій; 6) стажування за кордоном або інший досвід занурення у природне мовне середовище.

На цих засадах передбачається приведення рівня підготовки майбутнього вчителя іноземних мов відповідно до стандартів щодо володіння мовою і знань з лінгвістики, культури і літератури, з одного боку, та професійно-педагогічних знань та вмінь (планування, навчання, оцінювання, рефлексії) – з іншого. На особливу увагу заслуговує вимога інтеграції набутих знань для формування професійно компетентного вчителя іноземних мов.

Принципи, покладені в основу розробки стандартів для вчителів-початківців у галузі викладання іноземних мов [8], більше враховують практичні аспекти професійної діяльності, наприклад, особливості навчального середовища, учнівського складу, педагогічної спільноти, професійного розвитку, без орієнтування в яких неможливо уявити професійне становлення вчителя. Так, учитель-початківець повинен розуміти, як учні вчаться й розвиваються, і сприяти їх розвитку, навчаючи іншої мови і культури. Крім того, вчителю необхідно розуміти, як учні відрізняються один від одного з огляду на їхні знання, досвід, здібності, потреби і підходи до вивчення іноземної мови, та створити навчальні умови, сприятливі для кожного учня.

Опановуючи методичні стратегії, вчитель іноземних мов має навчитися, як допомогти учням створювати внутрішню мотивацію до вивчення мови і культури; як користуватися вербальними і невербальними засобами комунікації, в тому числі мультимедійними ресурсами, для сприяння інтерактивному розвитку учнів; як ефективно застосувати прийоми оцінювання для моніторингу учнівського процесу. Нарешті, від учителів перших років викладання очікується постійна рефлексивна практика, у процесі якої проводиться аналіз результатів прийняття педагогічних рішень, створюються можливості для професійного зростання.

Активність учителя іноземних мов, на вимогу принципу "Community", виходить за межі класної кімнати і передбачає встановлення соціально-професійних контактів з колегами, сім'ями учнів, членами місцевої та інших спільнот з метою підтримки успішної академічної діяльності учнів.

Для вчителів іноземних мов з досвідом роботи розроблено 14 стандартів на національному рівні, які є дитиноцентристськими по суті і визначають шляхи підготовки вчителів до навчання учнів, стимулювання учіння і підтримки учнів у вивченні іноземних мов [8].

Готуючись до навчання учнів, досвідчений учитель спирається на такі орієнтири, як:

- знання учнів: розуміння розвитку дитини і підлітка, ставлення до учнів як до індивідуальностей, активне розширення уявлень про своїх учнів;
- справедливість: рівне ставлення до учнів, які представляють різні раси, мови, культури, встановлення вищих цілей для кожного учня;
- знання мови: здатність користуватися мовою на високому рівні комунікативної компетенції, розуміння того, як функціонує мова, встановлення досяжних навчальних цілей для своїх учнів;
- знання культури: розуміння культури країни, мова якої вивчається, взаємозв'язку між мовою і культурою;
- знання процесу засвоєння мови: розуміння процесу формування комунікативної компетенції, різноманітних методик і підходів до викладання іноземних мов, уміння розробляти навчальні стратегії відповідно до навчальних цілей.

Стимулювання уміння вчителем базується на засвоєнні таких чинників:

- множинність шляхів до навчання: застосування вчителем різноманітних методів і прийомів навчання для сприяння розвитку навчальної компетенції учнів, їх критичного і креативного мислення;
- корекція між курікулумом і викладанням: забезпечення послідовності у навчанні на довгостроковій основі;
- навчальне середовище: створення сприятливого, стимулюючого навчального середовища, в якому відбувається природне спілкування іноземною мовою та активне навчання;
- навчальні ресурси: вибір, адаптація, створення і використання відповідних засобів навчання з метою задоволення навчальних і мовних потреб усіх учнів і сприяння їх критичному та креативному мисленню;
- оцінювання: застосування різноманітних стратегій оцінювання відповідно до курікулуму й учня, моніторинг академічного прогресу учнів.

На підтримку учнів у вивченні іноземної мови спрацьовують такі вимоги, як:

- рефлексія як професійне зростання: постійний аналіз та оцінювання якості свого викладання для посилення його ефективності;
- зв'язок зі школами, сім'ями і місцевими спільнотами: кооперація з колегами з інших предметів, з сім'ями учнів, членами шкільної спільноти і широким загалом на користь учнів;
- діяльність у межах професійної спільноти: поліпшення навчальних програм, розповсюдження знань і досвіду викладання серед колег;
- підтримка іншомовної освіти: діяльність у школі і поза школою на користь довгострокових програм вивчення декількох іноземних мов.

Отже, як свідчить аналіз стандартів підготовки вчителів іноземної мови у США, трансформація педагогічної діяльності в умовах інформаційного суспільства відбувається у руслі пошуку раціональних схем співвідношення між людською здатністю їх творчо засвоїти, забезпечення оптимального балансу між локальним і глобальним, розбудови комунікативності життя, утвердження культури толерантності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Иноземцев В.Л. За десять лет. К концепции постэкономического общества. – М.: "Academia", 1998. – 576 с.
2. Маршалл А. Принципы экономической науки. – Т.1. – М., 1993. – 423 с.
3. Bell D. Models and Reality in Economic Discourse // Bell D., Constoi I (Eds.) The Crisis in Economic Theory. – N.Y., 1981. – 318 p.

4. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). Постанова Колегії МОН України та Президії АПН України № 12/5-2 від 22.11. 2001.
5. Кудін В.О. Засоби масової інформації та професійна освіта: філософсько-педагогічний аспект дослідження. – Харків: НТУ "ХПІ", 2002. – 207 с.
6. Statement on International Education Week 2003 from Rod Paige, Secretary of Education // <http://exchanges.state.gov/iew/statements/paige.htm>.
7. Program Standards for the Preparation of Foreign Language Teachers (Initial Level – Undergraduate and Graduate) (For K-12 and Secondary Certification Programs) // www.actfl.org.
8. International Visitor Program: Ukrainian Delegation. Language Education in Indiana. February 24, 2004.

Матеріал надійшов до редакції 15.04.2006 р.

Самойлюкевич И.В. Деятельность учителя иностранных языков в условиях информационного общества: философско-педагогический аспект.

В статье рассматриваются философско-педагогические аспекты трансформации деятельности учителя иностранных языков в начале XXI века. Автор обращается к изучению опыта США на материале образовательных стандартов.

Samoylyukevych I.V. Foreign language teacher's professional activity in the information society: philosophical and pedagogical aspects.

The article deals with some philosophical and pedagogical aspects of transformation of foreign language teacher's activity at the beginning of the 21st century. The author resorts to comparative studies of the US educational standards